

A FÖLDADÓ ÚJ SZABÁLYOZÁSA. *)

»Összes adózási viszonyainknak az igazságos és arányos felosztás alapelvei szerint eszközrendő gyökeres átalakítására az első nagyfontosságú lépést a földadó szabályozásáról szóló 1875: VII. t. cz. megalkotása képezi. A földadó méltán nevezhető összes adórendszerünk alapadójának, és azért a földadó rendszeres szabályozása, mint az egész adórendszer gyökeres megjavításának egyik előfeltétele, az adóreform tényleges kezdeményezéseként tekinthető. Nagy fontossággal bir ezen művelet az adóreform szempontján kívül azon hatásánál fogva, melyet az ország pénzügyeinek megjavítására és az államháztartás rendezésére gyakorolni fog.«

Ezen nyomatékos szavakkal vezette be Széll Kálmán, akkori pénzügyminister 1875. ápril 15-én kelt, valamennyi törvényhatósághoz a földadó új szabályozása tárgyában intézett körrendeletét. Több mint ötödfél év mult el ezóta, közel 8 milliót költött a kataszteri munkára a kincstár, és körülbelöl annyit költöttek a birtokosok és községek. Ennyi idő s pénzbeli áldozat után 1879. év derekáu maguk a kataszteri ügy vezetői belátták, hogy a munka el van tévesztve s a pénzügyminister kénytelen volt október végén enquetet összehívni, mely a zavarból való kibontakozás utjait keresse.

Az enquete elé terjesztett előadói emlékirat azt állítja ugyan, hogy az új kataszter munkálata csak 1877. július havában kezdődött, mert az előbbi tevékenység a földadóprovizoriumnak a tényleges állapot szerinti kiigazítására irányult, és

*) A földadókataszter, tekintettel a mezőgazdaság és a földbirtokos osztály viszonyaira. Irta Dobner Rudolf. Az Athenaeum kiadása.

igy az 1878 végeig kiadott 5.600,000 frtból a kiigazításra 3.200,000 frt esvén, az új kataszter készítésére tulajdonképen az említett időpontig csak 2.400,000 frt jut. Az emlékirat azonban magát a szerzőjét ejti ellenmondásba, midőn felhozza, hogy a járásleirást, a mely az új becslésnek egyik alapvető művét képezi, a becslőbiztosok a kiigazítási munkálatok folyamán készítették és hogy a járási bizottságok ezen leírásokat a kiigazítások ellen benyújtott felszólalamlások elintézése alkalmával tárgyalták és állapították meg. Így tehát az az idő és költség, melyet a becslők és bizottság az új kataszter említett előmunkálatára fordítottak, már nem számítható a kiigazítás rovására.

De az előadói emlékirat más tekintetben is helytelenül különíti el a költségeket, ha a kiigazítás terhére írja mindazon kiadásokat, melyek a becslés megkezdéseig felgyültek, és csakis az ezután vagyis az 1877 közepétől fogva történt költségeket számítja fel az új kataszter rovására. Mert hisz a kiigazítás alkalmával igen tetemes oly munka hajtatott végre, melynek meg kellett volna történni, ha közvetlenül az új kataszter készítéséhez fogtak volna és ha a terméktelenek között szerepelt, de az utóbbi években mivelés alá vett területek nem vonatnak volna már most adó alá, illetőleg ha azon földek, melyeknek mivelése változott, új sorozás alá nem kerültek volna, 1876-ra való visszaható erővel. Így maga mondja az előadói jelentés, hogy szükségessé vált már a kiigazítás folyamán, a földadótelekkönyveknek egy, és mi hozzá tehetjük: tetemes része helyett, miután azoknak állapota teljesen elavult, új telekkönyveket készíteni.

A pénzügyministerium katasteri osztályának ügyvezetője azonban szereti az eltöltött időnek és az elköltött pénznek tömegét a fennálló földadó-provizorium kiigazítására felszámítani azért, mert ezen kiigazítás évi $2\frac{1}{2}$ millió adószaporulatot hozott; ennél fogva azt hiszi, hogy az ország a kiigazításra fordított nagy kiadásért ezen új bevétel által ki lesz engesztelve, és az elhibázott új becslést annál enyhébben fogja megítélni, minél kevesebb idő s költség számíttatik eme munka rovására.

Az új földadószabályozás eddig végrehajtott művének becséről az enquete valószínűleg megállapítja ítéletét azon időre.

midőn e sorok nyilvánosságra kerülnek. Beható birálatok jelentek meg hetek és hónapok előtt a kataszteri műveletről a Pesti Naplóban részint e sorok írójától, részint egy gyakorlati kataszteri szakembertől; és az e cikkekben kifejtett ítélet és pozitív javaslatok igazolást találtak az enquete némely osztályának, különösen a b. Sennyei Pál elnöklete alatt tanácskozott III. osztály megállapodásai által. Ezen vélemény és a 12-es albizottságnak erre alapított jelentése szerint a becslési eljárás alakilag és anyagilag hibás volt; a törvény sok tekintetben mellőztetett; a termés túlnagynak, a művelési költségek túlalacsonyoknak vétettek; a föld hozadéka oly magasra van számítva, hogy az sem a mai állapotnak, sem a törvényben megszabott évek tiszta jövedelmi átlagának meg nem felel. Az említett jelentés ennél fogva a kataszteri munkálatok vezetését más kezekre ajánlja bízni; mindenesetre a megindított osztályba sorozási munkát megszüntettetni s ezen munka újabb megindítása előtt a minőségi osztályok, mintaterek és jövedelmi fokozatok megbirálását a három fokú földadó-bizottságokon át vezetetni kívánja.

E dolgozatunk folyamán figyelemmel leszünk a 12-es albizottság ezen előterjesztésére, de közvetlen feladatunkul a földadószabályozásról megjelent egy önálló munkának, t. i. Dobner Rudolf a »Földadókataszter« című művének birálatát tűztük ki magunknak. Szerzőnek nagy része volt a földadószabályozási törvényjavaslat előkészítésében és a mint munkája minden lapja mutatja, szeretettel foglalkozik ő a földművelést érdeklő kérdésekkel. Kitűnik ez különösen a munkának mintegy általános, bevezető részét képező azon fejezetekből, melyek a földbirtokos osztály és a mező- s erdőgazdaság viszonyait taglalják, és az e téren teendők iránt javaslatokat tartalmaznak. Becses a munka azon része, mely a földadó ideiglenes, a földadó mostani kezelését, a más államok kataszteri rendszereit, a földadószabályozási 1875: VII. t. cz. genesisét és törvényhozási viszonyosságait és a törvény eddigi végrehajtását kritikailag ismerteti. A mi észrevételeink azonban túlnyomólag a munka végső részére, a »Teendők« fejezete alatt összefoglalt pozitív javaslatokra szorítkoznak. Vizsgálni akarjuk, hogy mennyiben elfogadható azon terv, melyet Dobner a földadószabályozás eddig végrehajtott

munkarészének kijavításáról s a hátralevő művelet czélszerű végrehajtásáról kifejt. E közben alkalmunk lesz a munka korábbi részeiben taglalt azon nézetekre is reflektálni, a melyekre a pozitív javaslatok alapítva vannak, valamint némely kritikai észrevételére, a melyből kiindulva, az eddig követett uttól való eltérést igazolja. Mondanunk sem kell talán, hogy azért távolról sem meritjük ki teljesen azon, sok tekintetben lényeges kifogásokat, melyek a mű olvasásakor elménkben felötlöttek; minthogy nem akarunk messze távozni a »Teendők« czime alatt felhozott, a kataszteri munkálat javítására irányuló pozitív javaslatainak bírálatától.

Dobner mindenekelőtt a kataszteri ügy központi igazgatóságban kíván reformot eszközölni. Hibáztatja azt, hogy a kataszteri ügyosztály a pénzügyministeriumba van beékelve, mikor a pénzügyministernek kezében kell tartania az állambázis tartás végszárait, mikor a pénzügyministerium a pénzügyekben kormányoz, administrál és a pénzügyi vitás kérdésekben bírálkodik; mikor ő s államtitkára száz szemmel sem tudna látni, mindent intézni. Szerző szerint tehát helytelen, hogy a kataszteri ügyosztály csakis mint egyik ügyosztály, egyetlen emberrel az élén, van beékelve és annak kell e roppant kiterjedésű műveleteket intézni s vezetni. Külön központi kataszteri igazgatóságot kellene felállítani egy igazgatóval és aligazgatóval az élén; az egyik igazgató legyen jó administrator, a másik jeles gazda. Az igazgatóság mellé szaktanácsot kellene adni, a melyet a pénzügyminister katasztralistákból, képzett gazdákból és egy hiteltelekönvi szakemberből alakítana meg. E tanács időről időre hivatnék meg, midőn valamely sarkalatos szabályrendelet megállapítása forog szóban.

Ezen organisatiótól, melyre szerző nagy súlyt fektet, semmiféle oly eredményt nem várok, melyet a kataszteri ügyosztály mostani szervezetével elérni ne lehetne. Bármily óriási legyen az egyenes adóügyi osztály főnökének, az államtitkárnak és a ministernek teendője, azért a külön szervezendő központi igazgatóság ezen három, vagy legalább az utóbbi két forumnak okvetlenül alá kell hogy rendelve legyen; mert utóbbiakra is, bármekkora önállóság adassék is a kataszteri ügyosztálynak, a törvényhozás előtt a pénzügyminister felelős a

földadószabályozás kiviteleért. De hisz most is, midőn a kataszteri ügyosztály a ministeriumba be van ékelve, a földadószabályozás munkálatát ezen osztály oly önállóan intézi, mintha akárminő különállással bíró igazgatóság vezetné. Mert habár egyes fontosabb rendeletek a minister, az államtitkár vagy az egyenes adóügyi osztály élén álló ministeri tanácsos aláírásával bocsáttatnak ki: minden rendelet, minden intézkedés a kataszteri ügyosztály és annak vezetője által állapittatik meg, mondhatni, csaknem korlátlan önállósággal.

Azután a központi igazgatóság, mint oly organum, mely a kataszteri műveletek administratív vezetésére hivatott, meg van alkotva a kataszteri osztálynak központi felügyelői karában. És miért legyen annak élén két igazgató s miért legyen az egyik inkább administrator, a másik inkább gazda? Hisz lehet a két tulajdonságot egy igazgatóban egyesíteni, s a központi felügyelők pótolhatják az osztályvezető egyik vagy másik irányban érezhető gyengeségét. A szaktanács szervezése ellen nincs ugyan kifogásunk, de a pénzügyminister összehívott ily tanácsot, a nélkül, hogy az állandó szervezettel bírna, a becslési utasítás kibocsátása előtt; összehívott most nem rég enquetet, és hívhat össze értekezletet ezután is, valahányszor szükségessé válik, még pedig különös tekintettel az esetenként felmerülő nehézségek természetére, holott az egy és mindenkorra megalkotott tanács tagjai — meglehet — egyes speciális nehézségek iránt nem lesznek kellőleg tájékozva.

Szerző a központi vezetés reformját illetőleg megáll ezen szervezeti javaslatnál, de ballgat a most intéző személyekről. Ertjük, hogy ő, mint pénzügyministeri titkár, bár tartalék nélkül gyakorolja az objectiv bírálatot, tartózkodik a kataszteri ügyosztály vezértagjairól ítéletet mondani. Inkább a kerületi s járási kinevezett közegek ellen fordul, azokról mondja, ballomás szerint, hogy vannak köztük olyanok, a kik nem állanak feladatuk színvonalán; ezeket nem lehet megtűrni a kataszternél, mert ezek veszélyeztetik a nagyfontosságú és sok millióba kerülő műveletet. E részben az enquete véleménye sokkal logikusabb; a hibákért, akár az utasítások, akár a kinevezett bármely fokú közegek gyarlósága folytán keletkeztek legyen, a központi vezetést teszi felelőssé, s ez okból azt sürgeti, hogy a

földszabályozás főintézése mindenekelőtt a mostani kezekből vétessék ki.

Más, mélyebb elvi követelés azonban a választott járási becslők elejtése. Dobner ugyanis azt mondja, hogy választott járási becslőre nincs semmi szükség; arra való a járási bizottság maga, hogy a kinevezett becslőbiztost támogassa, ellenőrizze s hogy azzal együtt működjék. El kell enyésztetnünk — úgymond — a törvénynek azt a tévedését, hogy a járási bizottságból nem kataszteri becslési gépezetet, hanem egy kis járási parlamentet csinált, a melyben szónoki élt igen, de hasznos tevékenységet vajmi keveset lehet kifejteni.

Mi azt hisszük, hogy a járási bizottság, ha van benne hajlam kis parlamentté válni, ettől el nem térítettik az által, hogy a mostaninál nagyobb hatáskör adatik neki; mert arról, hogy foglalkozás hiányában szónoki él gyakorlására ne tévedjen, gondoskodott a pénzügyminister, a mennyiben elég rövid időre hívja őket össze s mellőzi összehívásukat olyankor is, mikor a törvény értelmében a járási bizottságoknak határozniok kellett volna. Így például, tudunk esetet, hogy egy járási bizottság elbocsátotta becslőjét, mert a járásleírás készítésénél követett közreműködése érdemtelennek bizonyította őt e szerepre. Az illető kataszteri igazgatónak össze kellett volna hívni a járási bizottságot új becslő választása végett, mert a helyettes csak esetről esetre pótolhatja a rendes becslőt; a kataszteri igazgató azonban e helyett candidált három egyént, köröztette a bizottsági tagok közt neveiket és azt jelentette ki választott becslőnek, a ki mellett a legtöbb tag nyilatkozott.

Nem attól tartunk mi, hogy a járási bizottságok parlamentet fognak játszani s körükbe oly kérdéseket bevonni, melyet a törvény rájuk nem bízott, hanem félünk attól, hogy csupa közönyből vagy hivatásuk föl nem ismerése folytán nem teljesítik a rájuk ruházott aránylag kevés, de igen fontos teendőket. Ez az aggodalom vezette a képviselőházat, midőn, eltérve a kormány javaslatától és azon kataszteri rendszertől, melynek nyomán a kormány és törvényhozás elindult, a választott járásbecslőket creálta s ezekre akarta bízni a földbirtokos osztály érdekeinek folytonos képviselőletét szemben a kincstár által kinevezett kir. becslőbiztosokkal; és a mi földadószabályozási

törvényünk szerint a becslés és osztályba sorozás minden stadiumában, a két becslőnek mindig együttesen kell eljárni, minden javaslatnak és minden vitás kérdésben mindkettőnek véleménye meghallgatandó a járási bizottságban. A porosz és az osztrák új kataszteri törvény szerint azonban maga a járási bizottság tervezi s állapítja meg a minőségi osztályokat és tiszta jövedelmi fokozatokat, a becslő biztos, illetőleg a saját küldöttsége által beszerzett adatok alapján, az osztályba sorozásnál pedig megint a keheléből alkotott küldöttségek által vesz részt.

Minthogy most emlitem először az osztrák új földadó-szabályozási törvényt, lehetetlen, hogy itt közbevetőleg föl ne jegyezzem azt az észrevételt, hogy Dobner ismerteti a bajor, szász, porosz kataszteri rendszert és tüzetesen elemezi az osztrák állandó katasztert és az abból sarjadzott földadó-provizoriumot; hanem az Ausztriában 1869-ben alkotott és azóta folyvást végrehajtóban levő földadószabályozási törvényről egy árva szóval sem emlékezik meg; úgy hogy majdnem azt kell hinnünk, hogy Dobnernek ezen reánk nézve különös figyelemre méltó törvényről és a keresztülvitele alatt szerzett drága tapasztalatokról semmi tudomása sincsen.

Visszatérve már most a választott becslőknek elcjtése iránt tett javaslathoz, constatáljuk, hogy a kataszteri ügyosztály vezetője sem kedvelte e közegeket és úgy szabadult tőlük, hogy a törvény világos rendelkezésével, őket a munkának csak csekély részére, az elhamarkodott második helyszínelésre hívta be s a felállított mintatereket a becslőbiztosok által csak úgy futva mutattatta meg a választott becslőknek, egy szóval: nem sokat vette tekintetbe a választott becslők létezését. De azért helyettök a minőségi osztályok és tiszta jövedelmi fokozatok felállítására a járási bizottságok nem folytak be, minthogy a törvény értelmében ez utóbbiaknak csak az osztályba sorozás bevégezte után nyílik meg bíráló szerepe.

Hogy indokolt-e tehát Dobner kívánsága a választott becslők mellözése iránt, az eldől ama javaslatának méltatásánál, melyeket a becslési és sorozási munkára nézve, különösen a birtokosok érdekeinek képvisellete szempontjából kifejt.

Szerző positiv javaslatainak második csoportját azzal a

tétellel vezeti be, hogy könyve korábbi részeiben be lévén bizonyítva, hogy a felállított osztályok és tiszta jövedelmi fokozatok helytelenek: nem marad más hátra, mint a becslőknek említett javaslatait a három fokú bizottságok által a sorozás előtt megvizsgáltatni s megállapíttatni. Ebből úgy látszik, mintha szerző a becslési munka háromfokú birálatát csak azért kívánja most elrendeltetni, mivel a minőségi osztályok és a tiszta jövedelmi tarifák iránti javaslatokat bibásaknak tartja; pedig Dobner, miként művének számos helyéből kitűnik, elvileg ragaszkodik ahhoz, hogy az osztályok, tiszta jövedelmek és mintaterek mindenesetre az osztályba sorozás előtt a három fokú birálaton átvezetve állapíttassanak meg. E nézetten volt ő, mikor az ő részvéte mellett készült Kerkápoly alatt a földadószabályozási javaslat és e nézetet védi ő munkájának azon részeiben, a hol arról, hogy a kidolgozott becslési javaslatok annyira hibásak, nem lehet még szó.

Egyébiránt szerző nem állapodik meg annál, hogy az osztályok és tiszta jövedelmi fokozatok a három fokú bizottságokban megvizsgáltassanak, hanem kívánja, hogy ezt megelőzőleg »az adatok gyűjtésében és az előmunkálatokban elkövetett tévedések helyreigazíttassanak.« De ha e szavaival csakugyan helyesen fejezné ki saját javaslatának értelmét, akkor még sem történnék más, mint a mi a bizottságoknak a birálat és kiigazítás folyamán különben is, természetes feladata. Dobner azonban a részletekben mást proponál, mint a mit általánosságban sürget; egészen új alapon egészen új adatokat kíván fölvetetni s az eddigi törvénytől eltérő módon számba vétetni. Kijelenthetjük már itt előre, hogy mi a meglévő anyagot elvettetni nem engedjük és hogy az abból készült számítást is az osztályok és jövedelmi fokozatok megállapítására alapul elfogadtatni kívánjuk. De hogy láthassuk, mennyiben jogosultak Dobner javaslatai, figyelembe kell előbb vennünk az ő birálatát a végrehajtott becslési munka fölött.

A »Visszatekintés az eddigi műveletekre« című fejezetben szerző azon kérdésre, hogy kellően vétettek-e föl az osztályozás és a becslés tényezői, azzal felel, hogy azon tényezőknek egyike sem vétetett föl helyesen. Mivel indokolja ezt szerző? Először is azt mondja, hogy a járásleírás, melynek magában kellett

volna foglalnia mindezen tényezőket (a talajviszonyok és gazdálkodási rendszer ismertetése, a termés mennyisége, a termésár és a művelési költség), három heti futólagos munkának hamarosan összeültött műve volt. »Nem voltak tehát — ngymond — fölvebetők bele a becslési adatok, így nemcsak a tiszta jövedelmi fokozatok felállításához alapot nem nyújtott az, de nem lehetett helyesen annak alapján az osztályozási vidékeket sem meghatározni.«

Igaza van abban Dobnernek, hogy a járásleírás csak hamarosan, futva készült. A kataszteri osztály vezetője, André, ministeri tanácsos az enquete elé terjesztett emlékiratában maga mondja, hogy »a járásleírások még a kiigazítási munkálatok folyama alatt elkészítették és a kiigazítások ellen benyújtott felszólamlások elintézése alkalmával (csak hogy be nem vallja, hogy »amugy mellesleg«) a járási bizottságok által letárgyaltak és megállapítottak.« De a leírás egészen más rendeltetéssel is készült, mint a hogy a törvény kívánja. Az 1875. VII. t. cz. 38. §-a világosan kimondja, hogy a becslők a járási bizottság által átvizsgált s megállapított járásleírás adatai alapján dolgozzák ki a minőségi osztályok és a tiszta jövedelmi fokozatok felállítása iránti javaslatot. Kétséget nem szenved, hogy e javaslat sokkal megbízhatóbb lenne, ha az annak alapjául szolgáló adatokat a bizottság megvizsgálta s helybenhagyta volna; de az 1877. évi 11669. sz. becslési ntasítás 13. §-ában, a törvény előbb idézett szavaival egészen ellenkező értelemben, az mondatik, hogy miután a járásleírásban foglalt, a tiszta jövedelem tényezőire vonatkozó adatok csak nagy átlagokat, nem pedig azoknak vidékenként és osztályonként előforduló árnyalatait is jelzik, ennél fogva a járásleírás a becslési munkálatoknál csak általánosságban használandó alapul és tájékozásul.

Annyi tehát bizonyos, hogy az osztályok és a jövedelmi fokozatok felállítása nem a járásleírás előlegesen helybenhagyott adatai alapján történt; de azért még nincs épenséggel kizárva a lehetőség, hogy a két helyszínelés alkalmával gyűjtött tüzetes adatok teljesen correct anyagot szolgáltatottak legyen. Erről azonnal szólunk. Most csak az osztályozási vidékek elkülönítését illetőleg akarjuk Dobner nézete ellenében megjegyezni, hogy e feladat megoldására a járásleírás teljesen kielégítő tám-

pontokat nyújtott, úgy, hogy a járási bizottság, igen kevés kivétellel, képes volt ezen támpontok és a bizottsági tagok ismeretei alapján az osztályozási vidékeket körülmélni.

Igaz, hogy e ponton is kéri az utasításból a kataszteri ügyosztály azon eredendő gyarlósága, hogy soha semmiféle intézkedésében nem jár végig, mindig csak fél munkát végez, mindenütt függőben hagy valamit. A minőségi osztályok és tiszta jövedelmi fokozatok felállításánál az árterek föl vételét külön utasításnak tartotta fenn, és a föl vétel még most is függőben van. A törvény azt rendeli, hogy a sorozás előtt ne csak a minőségi osztályok, hanem a megfelelő tiszta jövedelmi tételek is pénzértékben meg legyenek állapítva; a kataszteri osztály ügyvezetője azonban elrendelte a sorozást és csak most a tél folyamán számítják ki határozottan a tiszta jövedelmi fokozatokat.

Igy tett az osztályozási vidékek felállításával is. A többször említett becslési utasítás 14. §-ában kimondatik, hogy a mennyiben a járási bizottság nem jelölte volna meg határozottan az osztályozási vidéket, ez iránt a törvény 40. §-a értelmében a bizottság határozata provocáltassék. Azt hiszem, hogy a járási bizottságnak az iránt, hogy hány és mily osztályozási vidékre osztassék fel a járás, akkor kellett már végleg határoznia, mielőtt a minőségi osztályok felállítása megkezdett; de akkor, mikor a bizottság már az osztályoknak, tiszta jövedelmi tételeknek és az egyes földrészletek sorozásának helyessége fölött itél, rég elkésett az osztályozási vidékek megszabásával, és a művelet ezen előrehaladt stadiumában már csak arra tekint a bizottság, hogy vajjon az egész járás összes földrészletei a felállított minőségi osztályokba helyesen és arányosan sorozhatók-e?

Dobner a művelési költségek föl vételénél már nem egyedül a végrehajtást, hanem magát a törvényt is hibáztatja, mert complicálta az eljárást. Kár volt — ugymond — hogy a szántóföldeknél a trágyázás (bizonyára a trágyát és nem a trágyázást vagyis a trágya kihordását érti) a szalma, polyva, törek és az ezekkel hason minőségű mellékhasznok fejében számitáson kívül nem hagyatott. A törvény ezen rendeletét aztán a végrehajtásnál az utasítás még complicálta az által, hogy a szalma és a takarmányfélék, valamint a trágya értékét zab-

értékre számította át. Teljes joggal hibáztatja továbbá szerző a becslési utasítást a miatt, hogy az igás napszámot a marhaértékből vezetteti le. »Az igavonó és a szerszám értékét, istállóbért, patkolást, sőt, világítást, gyógyszert, gondozást, pásztorbért stb. mintegy 20—25 tényezőt kellett a becslőbiztosnak számításba venni s összeadással, kivonással, sokszorozással, osztással és százalékszámítással kiharozni, hogy egy két, vagy négyfogatú igás napszámért naponként hány forint fizettetik.« Ez a kifogás igazolt; csak azt kell megjegyezniem, hogy nem a sokféle számtani művelet rontja meg az eredményt, mert ha a belevont tényezők helyesek, akkor az eredmény szabatos lesz, és nem is annyira a tényezők nagy száma, hanem mindenek fölött az a körülmény teszi fölötté kéteessé e számítások értékét, mert mindegyik tényezőnél a legtágabb ingadozásnak van tere. Mert hogy a kettős ökörfogot kiszámítására előirt minta szerint mindjárt az első tételt vegyük, ott szerepel a frtnyi marhatökének . . . %os kamatja. Az 1. tételszámnak ezen a) altételében tehát két tényező van, melynél a becslőbiztos föl vagy alá széles batárok közt mozoghat; mert egy pár ökörértékének megítélésénél 40—60 frtnyi ingadozás merülhet föl; az ezen töke utáni kamat is 4 és 8 közt mozoghat, és így az ezen két ingadozó tényezőtől eredt első számtétel annyira bizonytalan, hogy két járásban két becslőbiztos, ha előre szabatos utasítást nem kap arra nézve, hogy mit kell e rovatban kiharozniok, sohasem fog az eredményben egymáshoz még csak közel is járni; hanem igenis megeshetik, hogy az ily tényezőtől kiharozott iganapérték nevetséges absurdumot fog feltüntetni.

Igen találó továbbá Dobner következő észrevétele: »Az utasítás azt mondja, hogy az igás napszámnak nincs mindenütt rendes ára, azért vala szükséges ezt így egyes elemeiből levezetni. Ámde, ha így okoskodunk, az is bizonyos, hogy a mezőgazdasági kézi napszámnak sincs rendes piaczi ára, mert gazdáink napszám fejében sokszor lakást, tartást és egyéb kedvezményeket is adnak. Az az okoskodás tehát, mely az iganapszám értékét a szerszám árából, patkoltatási költségekből stb. vezetteti le, nagyon könnyen eljuthatott volna oda, hogy a kézi napszámot bizonyos mennyiségű fejeléscsizma, ködmen stb. életszükséglet árából számította volna ki. Milyen érdekes lett volna

ez alaposság! — Épen ily téves a terményárak megállapításánál követett eljárás is. Más államokban, az egész világon, a hol katasztert készítettek, a becslőket ellátták a hatóságok által gyűjtött és jól megrostált piaczi áradatokkal. Így tett a lenézett földadó-ideiglen és így tettek a példányul fölvelt poroszok is, a kik még a műveletek megkezdése előtt összeállították a járási közigazgatási közegekkel a piaczi áradatokat s a becslő kinevezési okmányával együtt kapta ez adatokat és csak azután kezdte meg a járása tanulmányozását.◀ Hozzátehetné szerző, hogy így rendeli ezt az osztrák új földadótörvény is, meghagyván egyebek közt azt, hogy a politikai hatóságok által a becslést megelőzőt 15 év alatt jegyzett kézi s igrás napszám-árak rendelkezésre adassanak.

Dobner kiemeli, hogy a becslőbiztosok nem értettek az adatgyűjtéshez, de meg is nehezítették nekik az árak kinyomozása, mert arra utasították, hogy gyűjtsék az évi áratlagokat, de nem lett meghatározva, hogy az évszak (?) mely hónapjaiból gyűjtessenek az áradatok. Ez — ugymond — nemcsak complicálta az adatgyűjtést, hanem bizonytalanná is tette azt, mert ehhez legalább is minden óról kellett volna áradatot gyűjteni. A poroszok a Márton-napi árakat gyűjtötték össze.

Mindenesetre könnyebb az ugyanegy nap piaczi áraival, mint évi átlagokkal számítani; de vannak igen fontos okok, a miért a legtöbb kataszter az évi átlagoknak előnyt nyújtott. Rámutatok e részben az újabbak sorából az osztrák földadó-szabályozási törvényre, mely egészen a porosz mintát követi, de a melynek készítésénél a porosz törvény végrehajtásakor tett tapasztalatokat gondosan figyelembe vették. Az osztrák törvény a 15 évi termény-árakat nem egy bizonyos napról, hanem az illető egész évek átlagaiból véteti, és így intézkedik, 6 illetőleg 20 évi időszakot véve föl, a mi törvényünk is. Dobner azonban félreérti a törvény és az utasítás világos szavait, melyek az 1867—1872-ig terjedő 6 évi időszakban, vagy (a fa-áránál) az 1855—1874-ig terjedő 20 évi időszakban fizetett középárak átlagáról szólnak, ő pedig azt az ellenvetést teszi, hogy évi átlagot rendel a törvény, de nem mondja, hogy az évszak mely hónapjaiból gyűjtessenek ez áradatok. A botlás az idézett két szó értelmének összeczavarásból eredt; de

különben is meggondolhatta volna szerző, hogyha egyszer évi átlagról van szó, akkor eo ipso nem lehet többé egyes hónapok áraitra szorítkozni. És nem is áll az, hogy az által, hogy minden hónapról kellett volna áradatot gyűjteni, bizonytalanná vált volna a munka. Nemcsak minden hónapról, hanem minden hétről vétettek a heti vásárok piaczi árai; de ezeket nem úgy »gyűjtötték« tulajdonképen a becslőbiztosok, hanem egyszerűen hivatalból kapták a község házából; ők csak az átlagokat számították ki, s e számítás helyessége nem szenvedett csorbát az által, ha egy és más terményről nem minden héten létezett árjegyzés.

Dobner azt állítja, hogy »nagy tévedésekre vezet az, hogy az árakra nézve a piaczi, helyi, gyári és leszármaztatott árak kategoriái állítottak fel és a járási árfokokozatok ezek szerint képeztettek. Mert a gyári árak csak úgy melleleg lettek volna számba vehetők, mivel az a cukor-, sör- vagy szeszgyár, vagy malom, mely valamely vidék terményárait szabályozza, megbukhatik és így a környék terményeinek állandó piacánál nem tekinthető. Ezért követeli a porosz utasítás, hogy a gyári árak figyelembe ne vétessenek. Szerző nem indokolja a helybeli árak elleni kifogását. Hisz a piaczi árak is, ha, a mint kell, a vitelbér leszámítatik, tulajdonképen helyi árakká reducáltnak. Az osztrák törvény is azt rendeli, hogy a gazdasági mellékterményeknél, a bornál és a használati anyagoknál a helybeli árak vétessenek számításba.

Nem tudom azonban, hogy szerző miért engedi meg, hogy a gyári árak »úgy melleleg« számításba vétessenek, ha egyszer meg van győződve arról, hogy a gyárak nálunk nem képezhetnek hosszú időre — pedig arra készül a kataszter — állandó piacot? Hiszen a törvény is tulajdonképen csak melleleg véteti a gyári árakat számba. Nézetem szerint a gyári árak egészen számításon kívül hagyandók; hallgat is ezekről úgy a porosz, mint az osztrák törvény, pedig ez országokban, a hol a gyárpar sokkal fejlettebb és állandóbb mint nálunk, bizonyára számításba vették volna külön a gyárakban elért árakat, ha ez igazolható lenne.

Azonban Dobner megint téved, ha azt állítja, hogy »a porosz törvény követeli, hogy a gyári árak figyelembe ne

vétessenek.« A porosz törvény, mint érintém, sehol sem említi gyári árt, hanem D. bizonyára a becslési utasítás 8. §-ára gondolt, a mely szerint »Bei Aufstellung des Klassificationstarifs für den Acker und bei Einschätzung desselben in die einzelnen Tarifklassen ist der Kulturzustand durchweg so anzunehmen, wie er sich bei denjenigen Ackergrundstücken des Klassifications-distrikts vorfindet, die bisher dauernd in gemeingewöhnlicher Art, ohne Anwendung künstlicher Kunstmittel und ohne Zusammenhang mit Fabrikationsanstalten bewirthschaftet worden sind.« De ugyanezt a magyar becslési utasítás, mely pedig gyári árakat megkülönböztet, szintén tekintetbe veszi, midőn (4. §.) azt rendeli, hogy »a tiszta jövedelem kiszámításánál a földbirtokkal összekötött jogok, ugyszintén annak valamely iparággal vagy más földbirtokkal való gazdasági összefüggése tekintetbe nem veendő«. Így például valamely földnek nagyobb termőképessége, mely onnan származik, hogy a birtokos szeszgyarával összekötött hizlaló bő trágyázást tesz lehetségessé, vagy hogy burgonyáját a szeszfőzésnél jól értékesebbé, nem vehető külön számításba, hanem ama föld is a vidék többi birtokain üzött közönséges gazdálkodás szerint osztályozandó.

Az árak leszármaztatásáról volt szó már fölebb az iganap értékének fölemlítésekor. A terményárak pontjánál Dobner ezeket mondja: »A leszármaztatott árak alig mondhatók komoly számítás művének. Mert a külön piaczi árral nem bíró szalmának, szénának vagy van értéke, vagy nincs; ha van, ki lehet azt tudni a zabértékre való átszámítás nélkül is, ha pedig nincs, hasztalan az átszámítás, — különben is az átszámításnál végre is nem a zab értéke, hanem az átszámítandó szalma értéke a fő.« Egy másik helyen, (97. l.) a hol említi, hogy különböző kataszterek különféle árleszármaztatásokat alkalmaztak, és hogy a földadóideiglen a széna értékét, mivel hogy a szénának piaczi ára nincs, magértékre reducálta, folytatólag ezeket mondja: »Hiü föltevések, mert ha . . . a széna értékének parificatiója helyes alapokon akar eszközölni, mégis csak a széna valódi értéket kell venni, különben a parificatio haszontalan és káros boszorkánykóczy. A porosz rendszer szerint tehát a becslésre nézve elvül csak annyit jelölt ki, hogy egybevetvén az egybe-

vetendőket, készpénzben fejezendő ki minden mivvelési ág minden egyes osztályának földjára adéka, vagyis u. u. tiszta jövedelmi fokozatok.«

Eltérhetnek a nézetek a fölött, hogy nincsenek-e elég adatok a széna árának közvetlen megállapítására s hogy szükséges-e valamely parificatiohoz nyulni. Én például meg vagyok győződve, hogy nincs szükség ezen kiségitőhöz folyamodni, az enquete egyik osztálya pedig határozottan állítja, hogy a széna ára azon utasítás nyomán, hogy egy mázsa széna egyenlő értékű 1 mérő zab árának 40—80—120 %-ával, túlságosan magasra számított. Mindez a kifogás jogosult, és az árleszarmaztatás elmélete s nálunk történt alkalmazása sok tekintetben méltán megtámadható. Hanem annak, mit Dobner előbb idézett szavaival mond, nincs semmi józan értelme és kifogása, csak az érték és ár fogalmainak összezavarásából támadt. Ő nem mondja, hogy a szénának van rendes piaci ára, hanem azt vitatja, hogy van értéke. De hát ki tagadja ezt? Volt-e szükség azt az alternatívát felállítani, hogy a szénának vagy van, vagy nincs értéke? Hanem utoljára is az a kérdés, hogy ez az érték mikép jut pénzben kifejezésre, és hogy mikép lehet a rét tiszta jövedelmét pénzben kifejezni, ha a szénának — mit Dobner nem tagad — nincs piaci ára és ha a széna értékre oly czikkal nem parificáltatik, a melynek igenis van piaci ára? Azért hiába mondja ő, hogy a parificatio haszontalan, sőt káros boszorkánykóficz; annak a mondásnak pedig, hogy »különben is az átszámításnál nem a zab értéke, hanem az átszámítandó szalma vagy széna értéke a fő« — vagy nincs semmi értelme, vagy üres banalitás.

Csak egyszerűen följegyezzük, mert a kérdésre még visszatérünk, hogy szerző a terményárak és a gazdálkodási költségek évcyclusát illetőleg így nyilatkozik: »Kár volt, hogy az árakat a törvény 1867—1872. évtől véteti, holott vasntaink készületlensége miatt ez időben voltak az árak bizonyos vidékeken a legbizonytalanabbak«.

Az előrebocsátottakból Dobner azt következteti, hogy a becslési adatok rosszak, de következteti azt is, hogy az osztályok felállítása s a tiszta jövedelmi fokozatok kiszámítása is hibás. A szántóföldeknél az osztályozást különösen azért nem

tartja megbízhatónak, mert az első helyszínelésnél nem vettek figyelembe minden tényezőt, a második pedig elmaradt, vagy úgy futva hajtattott végre. Ez az állítás teljesen indokolt, a mint ezt a Pesti Napló kataszteri cikksorozatai régóta tüzetesen kifejtették. Dobner azonban az osztályokat azért sem tartja helyeseknek, mert azt hiszi, hogy a földek sokféle talaj s értékesítési viszonyai a 20—50 □ mértföldre terjedő járásokban 8 osztályba nem foglalhatók, a bizottságok pedig nem igen osztották a járásokat több osztályozási vidékre. Azt hiszem, hogy ez utóbbi állítás merőben önkényes föltevés; mert a mennyire tájékozva vagyok, kevés azon becslőjárások száma, melyek nem lennének legalább két osztályozási vidékre osztva s ott, a hol ennek szüksége nem mutatkozott, ott a járásnak igen nagy kiterjedése daczára, a természeti s értékesítési viszonyok oly kevéssé eltérők, hogy a szántókra is 5—6 minőségi osztály teljesen elegendőnek bizonyult.

Hogy a tiszta jövedelmi fokozatok kiszámítása teljesen megbízhatlan, azt Dobner azzal mutatja ki, hogy felsorolja a becslési utasítás értelmében számba veendő azon 47 tényezőt, melyből az I. osztályú szántóföld tiszta jövedelme kinyomoztatik, a mely tényezők közül egynek - egynek kiszámítása megint 5—20—25 tételből alakul, úgy, hogy túlzás nélkül mondhatni, hogy közel 200 adattal végrehajtott számítás alapján süttetik ki egy minőségi osztálynak forintokban és krajczárookban kifejezett tiszta jövedelme. Ebben szerzőnek teljesen igaza van; és csakugyan világos, hogy az ilyen számításokból, kivált miután a becslőknek igen sok tételnél tág választási körük volt, a legnagyobb abszurdumok eredhetnek, ha ezek már előre nem utasítottak volna bizonyos oly fix tényezők használatára, melyek egy előre contemplált tiszta jövedelemre vezetnek. Csakhogy ekkor a tiszta jövedelem objectiv kiszámításáról komolyan szólni nem lehet és az egész eljárás a törvény rendeleteivel üzőtt komédia.

Ezen megjegyzések után visszatérhetek azon javaslatokra, melyeket Dobner az osztályok és tiszta jövedelmi fokozatok megállapítására nézve tervez. Említettem már, hogy Dobner egészen új adatokkal új számításat akar tételni. E végből, úgy mond, szükséges lesz a termés-, művelési költség-, terményár-

s az osztályozási (?) adatokat egyszerűsíteni s a lebető legszükségesebbre összevonni s talán az 1867—1872. évi terményár-adatokat (hát a költségek árait nem?) 1877. év végeig kiegészíteni. Előbb idézett szavaival határozottan elítélte Dobner az ezen 6 évi cyclnsra történt szoritkozást, most már csak »talán« ajánlatos 1877 végeig kinyújtani az adatokat. És miért is oly helytelen ama 6 év? Dobner szerint azért, mert »vasutaink készületlensége miatt ez időben voltak az árak bizonyos vidékeken a legbizonytalanabbak.« Az árak bizonytalansága alatt Dobner bizonyosan nagy ingadozást, nagy szélsőségeket ért. Az alapos kifogás lényege azonban nem abban áll, hanem mint annak idején az országgyűlésen, újabb időben számos törvényhatóság részéről és most az enqueteben kifejtették, azon tényben, hogy ama 6 év alatt oly magas gabonaárak állottak fön, hogy a 20%-os leütésével kinyomozott árak az azóta kifejlett és a jövőben még inkább öregbedő külverseny mellett sem a jelenben fenn nem állanak, sem jövőre nem remélhetők.

De azért még kérdés, hogy az áraknak 1877-ig való kiterjesztése segít-e ezen hibán? Annyi bizonyos, hogy az enquete nem ajánlja e kiegészítőt; nyilvánosan azért, mert az utóbbi 5 év belevonása folytán a becslési munka legnagyobb része felforgattnék; de leplezetten még inkább azért is, mert mint megbízható forrásból tudom, az utóbbi évek belevonásával tett próbaszámítások csak igen kevéssel kisebb tiszta jövedelmi eredményt mutatnak. Dobner is, ha jobban meggondolja, bizonyára el fogja ejteni, ama különben is csak babozólag felállított kívánalmát.

A kataszteri enquete, az igaz, nem ejti el, hanem más úton keresi az említett 6 évi időszak magas áraiból eredt nagy tiszta jövedelem rectificatióját. A pénzügyminister ugyanis az enquete elé azt a kérdést terjesztette, hogy »azon esetre, ha a törvényben meghatározott évcyklusoknak megfelelően, helyesen kiszámított tiszta jövedelmek a mai tényleges viszonyoknak meg nem felelnek: vajjon helyeselhető eljárás lenne-e az, hogy miután az igen sok munkát és időt igénylő kiszámítások már készek, a tiszta jövedelemnek új adatok alapján eszközözendő új kiszámítása ne rendeltessék el, hanem az országos földadó-bizottság hatalmaztassék fel, miszerint az 1875: VII. t. cz.-ben fölvetett évek

és a mostaniak tiszta jövedelmei között valósággal létező különbözetet százalékban fejezze ki és az összes kiszámított, a törvény értelmében megállapított tiszta jövedelmeket az általa meghatározandó százalék szerint szállítsa alá?« Az enquete 12-es albizottsága ezen kérdésre igennel válaszolt. Én részemről ezt a javaslatot sehogy sem helyeselhetem. Már törvényesség szempontjából sem helyeselhető az, hogy a törvényhozás előbb részletesen megszabja a tiszta jövedelem tényezőit és hogy azután egy végrehajtó organum az így kihozott tiszta jövedelmet saját belátása szerint megváltoztathassa. Továbbá, bármint tiltakozzék is ez ellen a 12-es albizottság munkálata, a föld tiszta jövedelmének ezen mondva csinált leszállítása a háztulajdonosok és a kereset meg töke után adózók előtt a földbirtokosokat úgy fogja feltüntetni, mint a kik adókedvezésben részesülnek.

De azért távolról sem kívánom azt, hogy az 1867—1872-iki valóságos tiszta jövedelmek, még kevésbé pedig, hogy azon tiszta jövedelmek, melyeket a becslőbiztosok kinyomoztak, adóalapul vétessenek. Hisz az enquete III. osztálya igen tüzetesen kifejtette munkálatában azt, hogy a becslőbiztosok a nyers termésnek majd minden tényezőjét túlmagasnak, a művelési költségnek pedig majd minden tényezőjét túlalacsonynak számították. Ha már most ezen tényezők mindkét irányban a három fokú bizottságok által helyreigazittatnak, akkor az enquete előtt felmutatott magas tiszta jövedelmi tételek tetemesen le fognak szállani. Azonban így is az 1867—1872-iki valóságos tiszta jövedelemnek fognak megfelelni, a mely jövedelmet pedig az előbb már kifejtett okoknál fogva a jövőre adóalapul nem kellene venni. A kellő ellensúlyozót abban találnám, ha a földadószabályozási törvényünkbe fölvetetnék oly intézkedés, minőt a porosz törvény a következő szavakban rendel: »Die Angemessenheit der Tarifsätze ist unter Anderm auch durch Vergleichung mit den gewöhnlichen Kauf- und Pachtwerthen der Grundstücke, d. h. mit denjenigen Preisen zu prüfen, welche ein verständiger, mit dem gewöhnlichen Betriebskapital ausgerüsteter Käufer oder Pächter für den Morgen Landes mittlerer Qualität der betreffenden Bonitätsklassen und Kulturarten in der Hoffnung zu zahlen pflegt, die landestüblichen Zinsen von dem Kaufpreise oder die Pachtzinsen heraus zu wirthschaften.« Más

helyütt az általános utasítás a tiszta jövedelem kinyomozására (27. §.) meghagyja, hogy a járási bizottság, midőn a tarifa megbirálása végett helyszineli a járást, arról is szerezzen magának véleményt, hogy minden művelési ágban mekkora körülbelől a holdankénti haszonbér vagy vételár. — Az előbbihez hasonló utasítást tartalmaz az osztrák új földadószabályozási törvény 26. §-a. A mi törvényünk 37. §-ában ellenben az mondatik, hogy a járásleírásban »kimntatandó továbbá a kis-, közép- és nagybirtokok vagy egyes művelési ághoz tartozó földrészletek után holdankint fizetni szokott évi haszonbér is, mely adatok nem az egyes birtokok jövedelmezőségének megállapítására, hanem azon czélból használandók, hogy a járasok és majdan a kerületek közötti arány megítélésénél tájékozónl szolgáljanak«. Meg nem fogható, hogy ezen haszonbérek vagy vételárak miért szolgálhatnak inkább tájékozónl a járasok közötti arány, mint a járason belöli tiszta jövedelmi fokozat helyességének megítélésére? Hisz a járasok közötti arány támpontjául csak akkor vehetök ez adatok, ba a haszonbérek vagy vételárak az illető járasbeli tiszta jövedelemnek megfelelnek; ez esetben pedig helyes criteriumot képezhetnek a számítás ntján nyert tiszta jövedelmi fokozat birálatánál.

Ki kellene tehát a porosz törvény mintájára nálunk is mondani, hogy (például az utóbbi három évből vett) haszonbérek és vételárak tájékozónl használtassanak a tiszta jövedelmi fokozatok megállapításánál; ekkor a három fokú földadó-bizottságok egészen objectiv alapon hozhatnák a kiszámított tiszta jövedelmi fokozatokat a tényleges jövedelmi viszonyok terére.

Dobner egyszerűsíteni, összevonni akarja a becslési anyagot. Állittassanak fel minden járasra nézve a becslőbiztosok által gyűjtött adatok alapján (nem tudni, hogy újonnan gyűjtessenek-e mind az adatok, vagy pedig azokat érti, a melyeket előbb hibásaknak mondott?) termés-, művelési-, költség- és terményárfokozatok. — Ez történt most is! — Ezen árfokozatokat, valamint az osztályok leírását és a tiszta jövedelmi fokozatokat, (itt megint nem tudni, hogy a most elkészülteket vagy pedig az újonnan kidolgozandókat?) a hecslőbiztosok közölnék a határos járasok becslőbiztosáival, hogy eljárásukban már előzetesen az adatok összeállításában is necsak a járasbeli köz-

ségek és egyes művelési ágak, hanem a járások közötti arányt is lehetőleg elérjék, és magától értetik — úgymond — hogy az arány fenntartására már előzetesen ügyelnének a kerületi felügyelők is.

Én azt az eljárást, hogy mindegyik becslőbiztos a becslési adatokat és a tisztajövedelmi fokozatokat, a minőségi osztályok leírásával együtt, a szomszédos járások becslőbiztosai-val előzetesen közölje és pedig a járások közti arányosságnak már kezdettől való biztosítása végett, mondom, ezen eljárást semmikép sem helyeslem és azt hiszem, hogy Dobner e javaslatra csakis a porosz és a magyar végrehajtási rendszer teljes félreismerése folytán tévedhetett. Ezen rendszer szerint ugyanis a járáson belüli arány megóvása a becslőbiztos és a járási bizottság, a járások közti arány megóvására a kerületi felügyelő és a kerületi bizottság, a kerületek közti arányosság keresztülvitelére a központi felügyelők és az országos földadóbizottság van hivatva. A becslőbiztosnak elég a dolga, ha képes a maga járásában az egyes művelési ágak között és azután minden egyes művelési ágban a különböző minőségi osztályok közt a helyes arányt megtalálni; és ez a feladat annyival bonyolultabb, ha a járás, a mi a legtöbb esetben elő is fordul, két vagy három osztályozási vidékre van felosztva, a mikor azután egy járásban nem 8, hanem esetleg 20 minőségi osztály állíttatik fel csak a szántóföldekre. Mondom, a járáson belüli helyes arány megóvása elég gondot ad a lelkiismeretes becslőbiztosnak, és a szomszédos 2—3 járás adatai reá nemhogy tájékoztatólag, hanem inkább zavarólag hatnak; kivált ha csak a minőségi osztályok leírásából ismerheti a szomszédos járások viszonyait és nem utazhatja be — a mit bajosnak tartok — a szomszédos járásokat a végből, hogy helyszíni tapasztalatai nyomán ítélhessen a saját járása s a szomszédbeliek arányai fölött. De hisz a járások közti arány megtartása végett vannak a kerületi organumok alkotva s azon felügyelő, ki a kerületbeli összes járások viszonyait a helyszínről ismeri, magasabb közös szempont alatt jobban megítélheti már a becslési munka folyama alatt, hogy a járási becslőbiztosok munkáiban megvan-e az arány és ő képes is a bizto-

sokat ingadozás vagy eltérés esetén az arány megtartására vezetni.

Dobner a járási bizottság tagjai számára kinyomatni kívánja az összes adatokat, az osztályok és a mintaterek leírását és a tiszta jövedelmi fokozatokat. A bizottsági tagok ezen adatokat a helyszínen előre tanulmányoznak és mikor ülésre egybegyűlnek, megvitatják és megállapítják előzetesen az osztályokat és a jövedelmi fokozatokat. Azután két-két tagú küldöttségekre oszolnak és az osztályokat, mintatereket, valamint a tiszta jövedelmi fokozatokat a helyszínen megvizsgálják, e vizsgálat után ismét összeülnek és a járási osztályokat, valamint az azokba tartozó dülöket és a tiszta jövedelmi fokozatokat megállapítják.

Hát ez a sok utazgatás és helyszínelés szükséges lehetne, ha a bizottsági tagok Csehországból importáltatnának, de hisz azok járásbeli birtokosok, a kik a járás legnagyobb részét apróra ismerik. Ennyi utazgatást egy kataszteri törvény sem ismer, nem is lenne így a munkának egyhamar vége. De ha már bejárja a bizottság, különösen a mintaterek megállapítása végett a járást, akkor legyen legalább valami fogantja. Ugy a mint Dobner tervezi, hogy t. i. a bizottság oszljék 5—6 küldöttségre, mindegyik nézze meg a járásnak más-más vidékét (mert különben nem lenne a küldöttségre oszlásnak értelme), így a járási bizottság voltaképen semmit sem végezhet helyesen. Mert a ki meg akarja bírálni, hogy az egyes osztályok és az azokat képviselő mintaterek természetben helyesen vannak-e felállítva, illetőleg kitűzve, annak nem elég a járás egy részében egy-néhány mintatért látni, hanem látnia kell valamennyit. Azért, ha már a helyszínen kell némely feladatokat elintézni vagy pedig az egész járást megítélni, akkor a megoldás csak úgy sikerülhet, ha egy kisebb küldöttség bejárja az egész járást. A porosz törvény az egész bizottságot indítja utra a tarifa megvizsgálása céljából, de úgy ez, mint az osztrák törvény, mely csak küldöttséget indít, az egész járást utaztatja be velök.

A kerületi s az országos földadóbizottságok revízióján átment osztályokba és jövedelmi fokozatokba besoroztatnak az egycs földrészletek. Dobner azt tartja, hogy a községekben a járási osztályokba való sorozás nem kis nehézséget fog okozni, mert

községi osztályokhoz szoktunk eddig, a melyek szerint a községbeli földek közül a legjobbak az első, a következő minőségűek a másodikba, harmadikba stb. soroztattak, holott most a járásbeli 8 osztály közül valamely községben a legjobb minőségű földek részére a III., a következő minőségűekre talán az V. és utána a VI. osztály állittatik fel. Én azt hiszem, hogy az osztályba sorozás, miután az községről községre történik, az új járási osztályok mellett semmivel sem nehezebb mint a földadóprovisorium községi tarifái szerint. Mert ha egyszer, a mint kell, minden községben a benne találtató minőségek számára mintaterek és pedig oly számban vannak felállítva, hogy az egyes osztályok különböző árnyalatai külön mintaterek által vannak képviselve, akkor a sorozás semmi nehézséget sem okozhat többé. Az osztályba sorozó közegek és a községi bizottság végre is az említett III., V. és VI. községi járási osztályt tulajdonképen 1., 2. és 3-ik községi osztálynak vehetik, és nincs semmi okuk a más községekben levő többi osztályokra figyelni.

Igy állván a dolog, nem tartom indokoltnak Dobner azon nézetét, hogy a sorozást a becslőbiztosok végezhetnék legjobban, mivel ők munkálták ki az összes osztályokat. Azt hiszem, hogy bárki, a ki a községi mintatereket gondosan vizsgálja, képes a községbeli parcellákat az osztályokba helyesen besorozni, kivált miután a becslőbiztos már az osztályok tervezésekor a dülöket nagyban előzetesen besorozta az egyes osztályokba. Azért én nem látok abban semmi nehézséget, hogy a becslőjárás több sorozási csoportra osztassék és hogy egy-egy ily sorozási vidéken egy járási bizottsági tag a kataszteri igazgató által kinevezett ügyvezetővel együtt végezze a becslőbiztos ellenőrzése mellett a sorozást. A porosz és az osztrák törvény szerint a sorozást a járási bizottság két tagú küldöttségei végzik, nálunk azonban szükséges a kincstár képviselőjének nemcsak az ellenőrzésnél, hanem mindjárt a sorozás végrehajtásánál teljes befolyást biztosítani; mert ama két államban a földadó egy főösszegben van contingálva s akkor az igazságos sorozás iránt nem a kincstár, hanem maguk a birtokosok vannak érdekelve; míg a mi törvényünk, százalékos lévén az adó, a községi birtokosok összessége nincsen, hanem igenis

a kincstár van érdeklve a körül, hogy minden parcella a helyes osztályba soroztassék.

Az osztrák törvényhozás egyébiránt megváltoztatta ama rendelkezést, miután azt tapasztalta, hogy a sorozó küldöttségek azon tartományokban (különösen Galicziában), melyekben igen sok az alacsonyán vagy épen nem megadóztatott föld, szerfölött huzták az osztályba sorozást. Az 1878-iki novellában ugyanis kimondatott, hogy ha az egyik vagy mind a két sorozó küldött a sorozásnál meg nem jelen, akkor a becslőbiztos folytatja a munkát, sőt azon esetre, ha így sem halad előre kellőkép a sorozás, akkor a pénzügyminister elrendelheti, hogy 1880 folyamában egyedül a kormány közegei végezzék be az osztályba sorozást. Ez intézkedés következtében a hátralevő tetemes sorozás már 1879. november havában be lett fejezve, úgy, hogy az osztályba sorozás revisiója már kűszöbön áll. Nálunk is, ha egyszer az osztályok és mintaterék gondosan meg lesznek állapítva, — és erre a munkára elegendő időt kellene adni, meg lehetne abban nyugodni, hogy a küldöttségi tag távollétében a kormány közege maga vigye az osztályba sorozást, — annyival inkább, mert törvényünkben ki van mondva és ezt fenntartatni óhajtanám, hogy a sorozásnál a községi bizottság és a földbirtokos, ha jelen van, meghallgatandó.

Dobner azt hiszi, hogy az általa ajánlott eljárás szerint az osztályok és tiszta jövedelmi fokozatok oly alaposan lennének megállapítva, hogy azoknak módosítása nem válnék szükségessé az osztályba sorozás után sem. Minthogy azonban a sorozás következtében az országos arány (!) tetemesen megváltozhatik, czélszerű lesz a pénzügyministert felhatalmazni arra, hogy az országgyűlésnek teendő bejelentés mellett a tiszta jövedelmi fokozatokat, de nem az osztályokat, mert azoknak a sorozások előtt végleg kell megállapítatniok, felülvizsgálhassa. Ha ugyanis a járási bizottság azt találná, hogy a sorozásnál a fokozatok helytelenül alkalmaztattak, (helyesebben mondva: ha a tiszta jövedelmi tételek nem bizonyultak helyeseknek) akkor javaslatot tenne a kerületi bizottsághoz, hogy mely községi határok azok, melyekben alacsonyabb vagy magasabb fokozatok lennének alkalmazandók. A kataszteri bizottság megvizsgálná e javaslatot és fölterjesztené véleményét a pénzügyministerhez,

és az országos földadóbizottság végleg határozná a tiszta jövedelmi fokozatok megállapításáról.

Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ez az eljárás nem egyezik Dobnernek a műve előbbi részében (115. l.) kifejezett nézetével; de különben is nincs a földadószabályozásnak egyetlenegy vitás kérdése sem, melyre nézve a kormány és a képviselőház szakbizottsága, e bizottság és a ház osztályai, azután a bizottság és plenum, a képviselő- és a főrendiház közt, és most megint a pénzügyministerium kataszteri ügyosztálya s az enquete egyes osztályai s ismét ezek és a 12-es albizottság közt annyi nézetkülömbőség merült volna fel, mint azon kérdésben, vajjon állapittassanak-e meg és pedig előzetesen vagy végleg az osztályba sorozás előtt ugy a minőségi osztályok, mint a tiszta jövedelmek, vagy pedig csakis a minőségi osztályok; vagy hogy mindezek csak előzetesen állitassanak fel a sorozás előtt, a végleges megállapítás pedig csak a sorozás után következzenek? Nincs szándékom azon hosszadalmas érvelést, mely e variánsok mellett és ellen Dobner könyvében és az enquete irományaiban megtalálható, csak érinteni is; de azt constatálnom kell, hogy szóban forgott mindenféle módozat, csak épen az nem, melyet a porosz földadótörvény elfogadott és az osztrák új katasteri törvény is követ, hogy t. i. a minőségi osztályok és a tiszta jövedelmi fokozatok átvezettetnek a három fokú bizottságok revisióján az osztályba sorozás előtt, de végleg mindkettő csak a sorozás megbirálása után állapittatik meg.

Mellözve azon kisebb jelentőségű javaslatokat, melyeket Dobner a felszólalások elintézésére nézve ajánl, még csak az adó- s hiteltekkönyvek összhangba hozása iránt előadott tervére van megjegyzésem.

Dobner előadja a körülményeket, a melyek közt a két nemű telekkönyv azonos adataiban eltérés keletkezett és fejtegeti azon hátrányokat, melyek e visszásságból különösen a földhitelre hárulnak. Sem a helyrajzi szám, sem a térfogat, sem a mivelési ág, sem a birtokos neve nem vág mindig össze ezen két közokmányban. »A hiteltekkönyv adatai — ugymond — a kataszteri telekkönyv adataival való egybevetés nélkül csak félértékűek és nem ritkán a legveszedelmesebb félreérté-

sekre vezethetnek, mert a hitelező a telekkönyvből legjobb esetben csak a térfogatot és a mívelési ágat tudhatja meg, azt azonban, hogy minő értéket tulajdonítson annak a telekkönyvi testnek, csak ugytndhatná meg, ha egybevethetné azt a kataszteri fölvételekkel is és megismerhetné a telekkönyvbe fölvett földrészletek osztályait (?) is. De a mint tndjük, a mi telekkönyveinknél a térfogat és a mívelési ág is hibásan van felvéve. Azt mondják, hogy a kataszterileg fölvett térfogat helytelen; mutasson ki hát a birtokos hiteles fölmérés útján jobbat és az vétetik be telekjegyzőkönyvébe. És sok birtokos tette is ezt, és tette itt-ott úgy, hogy hibát hibára halmozott. (Azaz: egyre halmozta a két telekkönyv közti eltéréseket.) Ez a két körülmény, hogy hiteltelekkönyvünkől sem a térfogat, sem a föld minősége (nem is oda való!) meg nem állapítható, a magyar földbirtokost kiszorította a külföldi olcsó pénzpiaczról. (Van ennek sok más oka is, de D. elfelejti, hogy ő maga is nem annyira azt hibáztatja s az ellen keres orvoslát, hogy a hiteltelekkönyv nem foglalja magában a birtok értékére vonatkozó valamennyi adatokat, hanem hogy a két nemű telekkönyv közös adatai nem vágnak össze.) És bent? ki ne tudná, hogy földhitelintézeteink a legköltésesebb becslési eljárásokhoz kénytelenek fordulni, hogy megközelítőleg megállapíthassák a kölcsönkérő birtok értékét, hitelképességét. (Ennek is egyében fekszik az oka, mint a két okmány némely adatainak eltérésében.)

Dobner a hitel- és kataszteri telekkönyv összhangba hozásához szükségesnek tartja azt, hogy a) az adó- és hiteltelekkönyvi község egy és ugyanaz legyen; b) hogy a kataszteri birtokívek és a hiteltelekkönyvi jegyzőkönyvnek számai ugyanazon sorrendben folyjanak; (helyesebben: hogy a birtokrészek ugyanazon helyrajzi számokkal birjanak); c) hogy a kataszteri birtokíveknek és hiteltelekkönyvi jegyzőkönyvek birtokállási vagyis A) lapjának ugyanezen rovatok szerint ugyanazon tényezőket kell magukban foglalniok, tehát a birtokos nevét, a földrészlet dülő szerinti fekvését, mívelési ágát, osztályát, (?) helyrajzi számát s térfogatát. Dobner maga hozza fel, hogy a szakférfiak az ő javaslata ellen bizonyára kifogást fognak tenni a birtokállási lapba fölveendő részletek tekintetében; azonban ő

meg van győződve arról, hogy e javaslata mindenek fölött gyakorlati szempontból ajánlatos. Tudja, hogy leginkább azt fogják kifogásolni, hogy a hitellekkönyvnek birtokállási lapján a földrészleteknek művelési ágankinti osztályai is feltüntetessenek. De ő épen ebben lát nagy javítást. Mert ha eddig a községi osztályok ezrei nem igen voltak »áttekinthető keretbe foglalhatók«, ezentúl a járási osztályok mellett, mikor összesen vagy 300 tiszta jövedelmi fokozat lesz, elfogveszni. »Ezt, így folytatja Dobner, egy füzetkébe ki lehet nyomtatni s a füzetkéta földhitelintézetek ügynökei akár zsebükben hordják, és a főbb tételeket könyv nélkül megtanlják. (!) E mellett lehetővé lesz, hogy a hitelező a telekkönyvből megtudja, hogy ennek vagy annak a birtokosnak telekjegyzőkönyvi birtokállási lapján ilyen és olyan művelési ágbeli ennyiedik és annyiadik osztályú földjei vannak; az ekként megtudott osztályokra csak a járási kataszteri tiszta jövedelmi fokozatok tételeit kell alkalmaznia, hogy megtudja, hogy mily hozadékképességű az a telekkönyvezett birtoktest. Ezen eljárás mellett tehát nem lesz lehetséges, hogy egyes lelkiismeretlen egyének szikes talajú szántóföldjeiket nagy jövedelmességű birtokként tüntessék fel a hitelnnyújtó kijátszására és a földhitel megrontására«.

Szörnyű együgyű földhitelintézet vagy magánhitelező az, a kit így föl lehetne ültetni; mert ha egyebet nem, csak a kataszteri telekkönyvet nézi meg, ilyen csúful nem járhat. Arra pedig nincs eset, hogy intézet ilyen kivonat nélkül kölcsönnek csak tárgyalásába is bocsátkoznék. Ha pedig a kataszteri telekkönyvi kivonat — a mely minden esetre a birtok értékére vonatkozó több adatot tartalmaz, mint a mennyi Dobner szerint is a hitellekkönyvbe fölveendő — megkivántatik, akkor kár a hitellekkönyv rovatait heterogen elemekkel szaporítani. Tegyük fel azonban, hogy gyakorlati becsesél birna mégis, a hitellekkönyvből a birtok kataszteri tiszta jövedelmét is megtudni: ugyan micsoda gyakorlati megoldás az, melyet Dobner ajánl, hogy t. i. a földrészlet minőségi osztálya irassék be? Mire való az a vastag, több százezer számból álló füzet, melyből az illető osztálynak megfelelő tiszta jövedelmi tétel kikeresendő? Mert Dobner nagyot téved, ha azt hiszi, hogy csak 300 tiszta jövedelmi fokozattal lesz az illető földhitelintézeti ügynöknek dolga. 268 becslési

járásunk van; ezek több mint 500 osztályozási vidékre vannak elosztva; mindegyik osztályozási vidéken rendszerint 6—7 művelési ágra kell tiszta jövedelmi fokozatokat felállítani; mindegyik művelési ágban ad maximum 8 minőségi osztály, illetőleg tiszta jövedelmi tétel létezik. Minek keresse tehát ama füzetben, hogy A. megye járásának Y. osztályozási vidékében a szántóföldek közt az X. osztály mekkora tiszta jövedelemre van számítva, mikor a minőségi osztály helyett az illető rovatba mindjárt a tiszta jövedelmi tételt lehetne bejegyezni? Ebből az egy nagy reformjavaslatból, melyre pedig Dobner súlyt fektet, kiteszik, hogy milyen Dobnernek a gyakorlati érzéke s hogy mennyire tud csak némileg szövevényes kérdésem eligazodni.

Azt hiszem, hogy ezzel eleget tettem első vonalban kitűzött feladatomban: ismertettem és bíráltam Dobner munkáját; de az általa érintett földadózszabályozási kérdések fonalán kiterjeszkedtem egyuttal a most függőben levő kataszteri ügyek egy-némely fontosabb részére is.

FENYVESSY ADOLF.